

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Адриана Любомирова Тафрова-Григорова,
професор в Софийския университет „Св. Климент Охридски”,

Факултет по химия и фармация,

председател на научно жури за оценка на

дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика (Електронно обучение)

Автор: Вера Георгиева Иванова

Тема: Електронното обучение в помощ на интервенциите за намаляване на риска от отпадане на ученици в риск в средното професионално образование

Научен ръководител: проф. д-р Румяна Пейчева-Форсайт

1. Кратки биографични данни за докторанта

Вера Иванова е инженер-химик, възпитаничка на Висшия химикотехнологичен институт (сега – Химикотехнологичен и металургичен университет), където завършва магистърска програма, специалност „Инженерна химия“ през 1993 г. Непосредствено след дипломирането си преминава следдипломна квалификация (СДК) в СУ „Св. Климент Охридски”, специалност: „Учител по химия и химични технологии“, след което последователно придобива още две СДК – „Учител по специални и общотехнически учебни предмети“ (ХТМУ, 2009 г.) и „Информационни и комуникационни технологии в образованието“ (СУ „Св. Климент Охридски”, 2011 г.). През 2014 г. г-жа Иванова завършва магистърска програма „Методология на обучението по физика и астрономия” във Физическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски” и получава втора магистърска степен – „Учител по физика и астрономия“. Вера Иванова е опитен педагог с дългогодишен учителски стаж (1993 г. и досега) в едно и също училище – Софийската гимназия по хлебни и сладкарски технологии. Тя има I клас квалификация, отличена е на първо място с приза „Учител-иноватор” (2010 г.), заема длъжността „главен учител” и е базов учител (наставник) към СУ „Св. Климент Охридски”. Заслужава да се отбележи, че г-жа Иванова е съавтор на учебници по химия и опазване на околната среда за 9 клас и за 10 клас и автор на електронни

курсове по химия и по физика. Педагогическите й квалификации и опит като учител безспорно са й били полезни при разработване на дисертационната й работа.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Преждевременното напускане на училище има сериозни последици не само за пряко засегнатите и техните семейства, но и за цялостното социално-икономическо развитие на една страна. Това явление води до нарастване на риска от трайна безработица, бедност и социално изключване и е предпоставка за влошаване качеството на живот. В документи на Европейската комисия тревожно се поставя проблемът за недостига на квалифицирана работна ръка в професии, свързани с природните науки и технологиите и се прогнозира, че до 2020 година делът на работата за нискоквалифицирани работници ще намалее от 20% до 15%. Въпреки, че в България е разработена специална политика за намаляване на дела на преждеременно напусналите училище до 11% към 2020 година, проблемът продължава да заема обезпокоителни размери. През 2013 г. в България е приета национална Стратегия за намаляване дела на преждеременно напусналите образователната система (2013 – 2020) и План да действие, който предвижда мерки за превенция, интервенция и компенсиране на проблема с преждеременно напусналите образователната система. Дисертационното изследване, предмет на настоящата рецензия, откликва на нуждата от намаляване на риска от отпадане от училище като предлага нетрадиционно решение – прилагане на електронно обучение като надграждащо присъственото обучение в клас по учебния предмет „Химия и опазване на околната среда“.

Докторантката е формулирала кратко и ясно целта на изследването си – проучване на възможностите на електронното обучение за подпомагане на ученето на ученици в риск от отпадане в средното професионално образование. Шестте изследователски въпроса, насочени към постигането на тази цел, на пръв поглед са твърде много на брой, но добре очертават пътя на проучването.

3. Познаване на проблема

От обзора на публикуваните изследвания, статистическите данни и практиките по преодоляването на проблема за отпадането на ученици от училище проличава, че Вера Иванова е проучила и направила критичен анализ на впечатляващ брой литературни източници и нормативни документи (185). Анализът не е самоцелен, а въз основа на него докторантката изяснява понятийния апарат, очертава границите на проблема “отпадане на ученици от училище“ и планира методологията, дизайна и организацията на предварителното изследване за подбор на индикатори за проследяване на индивидуалния риск от отпадане от

училище и идентифициране на учениците в риск от отпадане от училище. Ценна основа не само за дисертационното изследване, но и за практиката, представляват обоснованият на основата на задълбоченото проучване списък от индикатори за проследяване на индивидуалния риск от отпадане от училище, както и авторският електронен вариант за таблица за съхраняване и обработка на данни при проследяване на индивидуалния риск и резултати от идентифицирането на ученици в риск в средно професионално училище.

От изложението във втората глава на дисертацията – *Дизайн на електронно обучение в помощ на интервенциите за преодоляване на проблема с отпадане на ученици от училище*, става ясно, че докторантката е запозната в детайли с теорията и практиката на електронното учене/обучение и с нормативната уредба за провеждане на електронно обучение в средното образование в България. Това ѝ дава възможност и основание да проектира онлайн учебни дейности и електронни ресурси върху учебното съдържание по химия, които да съответстват на индивидуалните потребности и особеностите на учениците в риск от отпадане.

4. Методика на изследването

За целите на емпиричното си изследване докторант Вера Иванова прилага комплексна методика, която се основава на комбинация от количествени и качествени методи на изследване и съчетаване на подходите „изследване на случай“ и „изследване в действие“. Изследователските методи са избрани и обосновани въз основа на проучвания на литературни източници и са съобразени с конкретния контекст и целевата група. Цялостната организация на изследването и изследването на множествен случай са представени чрез подходящи схеми. Г-жа Иванова напълно логично и основателно се е възползвала от учителската си практика, за да реализира „изследване в действие“. По отношение на събирането и обработката на данни тя също съчетава различни средства: анкета, интервю, тест, наблюдение, статистически методи, като аргументира избора им. Отлично впечатление прави, че при провеждане на проучването са спазени етични норми за информираност и конфиденциалност.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 233 страници, съдържа 54 таблици и 60 фигури и е оформен в три глави, увод, литература и приложения. Данните от изследването са представени в таблици, схеми и диаграми. Посочени са 185 източници на информация, от които 81 са на български и 104 – на английски език.

Структурата на дисертацията съответства на етапите на изследването: постановка на проблема и предварително изследване (Първа глава), създаване на модел на електронно обучение от смесен тип (Втора глава) и същинско емпиричното изследване на ефективността

на модела с анализ на резултатите в търсене на отговори на изследователските въпроси (Трета глава).

Във всичките си етапи изследването е осъществено многостранно, задълбочено и убедително. Използваните методи и инструментариум са аргументирани солидно, събраните данни са интерпретирани в рамките на възможното и дават основание да се твърди, че разработеният модел на електронно обучение по химия, като надграждащо присъственото обучение в клас, е насочен към потребностите и индивидуалните особености на учениците в риск и има потенциал да намали риска от отпадане от училище преди края на учебната година.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Докторантката е определила приносите си като произтичащи от „научната и практическата приложимост на инструментариума за идентифициране на ученици в риск, на модела за електронно обучение и на резултатите от емпиричното изследване.”

Теоретичният анализ на изключително важния и за българската държава, и в световен мащаб проблем за отпадането на ученици от училище има принос за уточняването и задълбоченото разбиране на понятията и причините за отпадането на учениците от училище. Напълно съм съгласна, че разработеният инструментариум в трите му варианта и методиките за идентифициране на ученици в риск от отпадане от училище са приложими и полезни за образователната система. Данните и анализите на индивидуалните потребности на учениците предоставят чудесна възможност на управляващите кадри и специалистите в областта на образованието да ги използват в професионалната си работа.

Предложеният модел за обучение от смесен тип – чрез съчетаване на форми на традиционно и електронно учение, е насочен едновременно към редуциране на няколко важни проблема – преждевременното напускане на училище, слабата мотивация за изучаване на природни науки и ниските резултати на учениците по природни науки в контекста на трудностите на организацията на професионалното обучение.

Разработените електронни ресурси, критериална система и инструкции са принос към многообразието на електронното обучение и демонстрират възможности за прилагането му за цели, за които не е използвано досега.

Към описаните дотук приноси ще добавя, че научните постижения на докторантката имат характер на обогатяване на съществуващите знания, теории и практики с преноса им в дейности, важни не само за обучението по химия, но и за образованието въобще.

Изброените приноси покриват напълно изискванията на закона и правилниците за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Вера Иванова е представила 11 публикации по темата на доктората – 8 статии в научни списания и сборници от конференции, една книга, един учебник по химия и опазване на околната среда и една писмена разработка за придобиване на първа професионално-квалификационна степен (92 стр.). Докторантката е самостоятелен автор на всички публикации, с изключение на учебника, в който е втори автор от общо трима. Всички публикации са на български език. Три от статиите са в електронното списание на Департамента за информация и усъвършенстване на учители на Софийския университет, две статии са публикувани в електронно списание на Софийския университет за образователни изследвания и три – в сборници с доклади от национални и международни конференции.

Представените от докторант Вера Иванова публикации са в резултат на работата по дисертационния труд, популяризирани са и са направени достояние на научната общност в България. Научно-приложните приноси, изследователските подходи и инструментариумът са значими и е жалко, че не са намерили по-широко отражение в специализирани международни списания.

8. Лично участие на докторантката

Несъмнено Вера Иванова има личен принос в дисертационното изследване и публикуваните резултати.

9. Автореферат

Авторефератът представя адекватно основното съдържание на дисертационната работа и дава ясна представа за етапите и резултатите от изследването. Той е изготвен качествено според изискванията на Закона и съответните правилници.

10. Критични забележки и препоръки

Имам няколко критични бележки, които са насочени най-вече към част от оформлението на дисертацията, а не по съществува на работата. Две от тези забележки се отнасят до: (1) начина на представяне на статистическите числови данни (таблици №№ 32-37 в основния текст и таблиците в Приложения 16 – 21 (стр. 223 – 228) и (2) списъка на използваната литература. Първата ми забележка се отнася до числената стойност на някои от статистическите величини, които са представени с неоправдано голяма точност – 6 цифри след десетичната запетая. Би трябвало всички величини да се записват с еднакъв брой значещи цифри, а като се има предвид точността на педагогическите измервания, величини като средна стойност, медиана, дисперсия – с точност най-много до десетите. По отношение

на втората ми бележка – би било по-добре в списъка с литературата да се представят само научните статии и книги, а нормативните документи да се дадат отделно. Не е нужно изписването на ISBN на книгите, но би трябвало да се следва единен начин на изписване на литературните източници. Забелязват се и някои печатни и правописни грешки в списъка с литературата и основния текст.

Без да омаловажавам ни най-малко качествата на дисертационния труд, отбелязвам тези неточности и пропуски, защото се надявам г-жа Вера Иванова да ги вземе предвид и да ги избегне при техническото оформление на бъдещите си публикации.

11. Лични впечатления

Имам лични наблюдения от работата на Вера Иванова като учител, срещала съм я също на научни форуми и впечатленията ми от изявите ѝ са отлични.

12. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

В заключителната част на дисертацията докторантката отбелязва: „... както разработеният инструментариум за проследяване на индивидуалния риск, така и моделът за електронно обучение – като основа за успешна превенция на отпадането, ще са особено полезни в полето на професионалното образование.” Към това твърдение, с което съм напълно съгласна, ще добавя, че областта на приложение може да излезе извън границите на професионалното образование и да бъде разширена и в средното образование въобще. Училищното образование има огромна нужда от подобни модели на обучение, с ефективно използване на възможностите на информационно-комуникационните технологии, за засилване на интереса на учениците към знанието и създаване на благоприятна учебна среда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията и представената научна продукция удовлетворяват изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”.

Дисертационният труд на Вера Иванова и публикациите, на които се основава, са убедително свидетелство, че докторантката притежава необходимите теоретични знания по разработваната от нея тематика и умения за самостоятелно провеждане на изследвания на високо равнище. Като имам предвид това и извършената голяма по обем и качествена изследователска работа, а също и цялостната изследователска и преподавателска дейност на докторантката, оценявам дисертацията безусловно положително. Заявявам, че ще гласувам с

„Да” и предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Вера Георгиева Иванова образователната и научна степен „доктор”.

17.07. 2017 г.

Рецензент:

/проф. д-р Адриана Тафрова-Григорова/